

ความเป็นมาของนันทโพนนทสูตร คำหลวงและพระมาลัยคำหลวง

นันทโพนนทสูตร คำหลวง

ก. ที่มา เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงพระนิพนธ์ไว้ตอนท้ายของหนังสือว่า
. . . แลข้านี้กล้าแกร่งบุต สงคยาขามิ แดงสิลิมฐพจนคำสยาม สิริภูมฺให้ เกลียง
เกลาคามิมพระบาท นนโพนนทวตฺตุ ซึ่งมิในนนโพนนทพิศุ¹

พระบาทนันทโพนนทสูตรนี้ พระมหาพุทธสิริเธร เจ้าแต่งไว้แต่ก่อน บมิไคอง
พุทธศักราชไว้²

คำประพันธ์ข้างบนนี้หมายความว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงพระนิพนธ์นันทโพนนทสูตรคำหลวง โดยทรงแปลจากนันทโพนนทสูตรภาษามาลี สูตรนี้พระมหาพุทธสิริเธรเป็นผู้แต่ง ปีที่แต่งไม่ไคระบุไว้³

ในตอนท้ายของหนังสือมีข้อความเขียนไว้ว่า

นนโพนนทสูตร ที่พระบาทเปุเปรกคือยวงเทศนาทั้งปวง มีอยู่ในพระคัมภีร์ที่ขนิกายสิคชันชนน ตงงเอวัมเมกถน นนโพนนทสูตร อันมิในพระอัทถกถาแก่พระคัมภีร์อัปทานนี้ อันพระมหาพุทธสิริเธรเจ้า แดงเปนพระบาทที่คำประคัมนี้ บมิไคตงงเอวัม

¹เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติและพระนิพนธ์ ทร้อยกรอง, หน้า 234.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 235.

³ร.ค.ท. แสง มนวิหฺร อันนิษฐานว่าพระมหาพุทธสิริเป็นภิกษุชาวลังกา แดงนนโพนนทสูตรในลังกา สมัยพระเจ้ามทานาม ราวพุทธศักราชที่ 10 อ้างถึงใน "คำนำ" พระมาลัยคำหลวง (พระนคร : โรงพิมพ์มหาภูฏาธาวิทยาลัย, 2509), หน้า ข.

เมื่อก่อนเลย บุคคลผู้มีปัญญาอย่าพึงสงสัยว่า นนโทปนนตสุทรนั้นนอกคำพระอานนท์ แลนอกสังคายนานนโทปนนตสุทรนี้มีในสังคายนานาแห่ง แล

หมายความว่า เติมมนนโทปนนตสุทรอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค มีลักษณะเหมือนเทศนาทั้งหลาย คือตั้งต้นด้วยคำว่า "เอวัมเม"² นอกจากนั้น นนโทปนนตสุทร ยังปรากฏในอรรถกถาแก่คัมภีร์อปทาน ซึ่งพระมหาพุทธสิริเถระได้นำไปแกงขยายความเป็น "พระบาฬีคำประทับ" อรรถกถาแก่คัมภีร์อปทานนี้มีไฉนตั้งต้นด้วย "เอวัมเม" แต่ก็เป็นเรื่อง ซึ่งพระอานนท์เล่าในระหว่างสังคายนาจริง ๆ

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ทั้ง 13 สุตฺร ปรากฏว่าไม่มีนนโทปนนตสุทรรวมอยู่ด้วยเลย ผู้วิจัยจึงหันไปศึกษาคัมภีร์อปทาน ซึ่งรวมอยู่ใน พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทานนี้เป็นเรื่องประวัติย่อ ๆ ของพระพุทธเจ้าและพระ-

¹ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ พระประวิศีและพระนิพนธ์ทร้อยกรอง, หน้า 235-236.

² ในการรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระสุตฺรหรือ พระสุตตันต-ปิฎกนั้น พระอานนท์เป็นผู้เล่าให้พระสาวกฟังในระหว่างการสังคายนานี้ เนื่องจาก พระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐากและมีความทรงจำที่เลิศ จึงรู้เรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่า มากกว่าผู้อื่น ในพระสุตฺรมักจะขึ้นต้นด้วย "เอวัมเม สุตฺติ เอกั สมั ภควา" แปลว่า "ข้าพเจ้าได้ยินมาว่าสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า" "ข้าพเจ้า" ในที่นี้ หมายถึง พระอานนท์ นั่นเอง

สาวกทั้งหลาย แต่ปรากฏว่าไม่มีเรื่องนั้นโทปนันทสูตรรวมอยู่ด้วยเลย¹ Һ้ายที่สุด ผู้วิจัย
ได้ก็ศึกษาอรรถกถาแก้ปทาน จึงได้พบเรื่องราวดังกล่าวในคัมภีร์ชื่อ "วิสุทฺถชนวิลาสินี
อรรถกถาแก้ปทาน" คัมภีร์นี้มีกัณฑ์ฉบับในประเทศไทยถึง 2 ภาษา กล่าวคือ²

1. คัมภีร์ภาษาบาลี ศิวอักษรพิมพ์ รวบรวมในระหว่างการศึกษาคายนานาระ-
ไตรปิฎกครั้งที่ 4 ในประเทศพม่า ในรัชสมัยพระเจ้าอนุรุทธ
2. คัมภีร์ภาษาบาลี ศิวอักษรขอม รวบรวมและจารในในประเทศไทย ประมาณ
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า-
อยู่หัว มีความยาว 31 ผูก เนื้อความตรงกับฉบับพม่า

ฉบับที่ผู้วิจัยศึกษาคือฉบับอักษรพม่า ซึ่งได้รับการปริวรรตเป็นอักษรไทยเรียบร้อยแล้ว เรื่องนั้นโทปนันทสูตรปรากฏอยู่ในพุทธชวคต มหาโมคคัลลานคฤหะปทานวณณา³ เนื้อ
เรื่องตรงกับนั้นโทปนันทสูตรกล่าวถึงทุกประการ นอกจากการศึกษากันทั่วทั้งค่านประวัติกและ
เนื้อเรื่อง จึงสรุปได้ว่า นั้นโทปนันทสูตรกล่าวถึงมีที่มาจากนั้นโทปนันทสูตร ซึ่งพระมหาพุทธ-
สิริเป็นผู้แต่ง โดยพระมหาพุทธสิริได้นำเนื้อเรื่องจากวิสุทฺถชนวิลาสินี อรรถกถาแก้ปทาน ไป
แต่งขยายความอีกทีหนึ่ง อรรถกถาแก้ปทานนี้แต่งโดยพระภิกษุโบราณรูปใครรูปหนึ่ง แต่มีได้

¹ เจ้าคุณพระศรีวิสุทธิโสภณ (วิลาศ) ปช.9 แห่งวัดคอน ขานนาวา กรุณาให้
ความเห็นว่ ถึงแม้ปทานจะไม่มีเรื่องนั้นโทปนันทสูตรโดยตรง แต่ก็มีข้อความตอนหนึ่งใน
จตุตถ มหาโมคคัลลานคฤหะปทาน กล่าวว่

โคทมสุส ภควโต พุติโย เทสุตติ สาวโก
อารพฐวิริโย ปหิตตโต อธิชยา ปารมี คโต

หมายความว่า พระมหาโมคคัลลานะเป็นพระสาวกที่ 2 ของพระพุทธเจ้า
ถึงซึ่งฝั่งแห่งอุทธี ดังนั้น อรรถกถาจารย์อาจนำคำกล่าวตอนนี้ไปแต่งขยายความ โดยยก
เรื่องนั้นโทปนันทสูตร เป็นตัวอย่างความเก่งกล้าของพระมหาโมคคัลลานะ ทั้งนี้เพราะไม่
ว่จะเป็นอรรถกถาชนิดใดก็ตามจะต้องมีเนื้อความในพระบาลีเดิมอ้างอิงเสมอ

² สัมภาษณ์ อาจารย์วัฒนา สอนแย้ม แห่งศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา มูลนิธิ
ภูมิพลโลกิกขุ

³ ุรายละเอียดในภาคผนวกของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ระบุชื่อไว้

นอกจากนั้น นันโทปนันทสูตรคำหลวงยังมีที่มาอีกทางหนึ่ง ดังข้อความที่ว่า "วรรณคดีเรื่องนี้ (นันโทปนันทสูตรคำหลวง) เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เนื้อเรื่องเดิมมีอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาแห่งเถรคถา (ปรมัตถทีปนี ของธรรมปาละ)"¹

ข. ผู้แต่งและเวลาที่แต่ง เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงพระนิพนธ์นันโทปนันทสูตรคำหลวงขณะผนวชอยู่ ณ วัดโลกแสด มีพระนามฉายาว่า "ฉิริปาโล" ดังที่มีเนื้อความระบุชื่อผู้แต่งอย่างชัดเจน ทั้งในตอนต้นและตอนท้ายของหนังสือ เวลาที่แต่งสำเร็จคือเมื่อปี พ.ศ. 2279 ดังคำประพันธ์ที่ว่า

	เจ้าฟ้าธรรม	ท่านแท้	พยายาม
ฉิเบศร	กุมารนาม		บอกแจ้ง
ไชยเชษฐ	ปัญญาคาม		ภีรภาพ
สุริยวงษ์	ตรงแต่งแกลง		กล่าวเกลี้ยบนนโท ^๒

. . . แลเจ้าฟ้าทรงพระผนวช กรมขุนเสนาพิทักษ์ มาทรงแต่งเป็นเนื้อความคำประพันธ์ครั้งนี้ เมื่อสำเร็จนบนพระพุทธจักราลงไปแล้วไค 2279 ปี กับ 3 เดือน ในवार ๑ 15 8 พุศิยาสาธ ปีมโรงนักษัตร อัฐศก จุลศักราช 1098 ศกแล³

ค. จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อลดล้างอกุศลกรรมที่ทรงพันพระภิกษุ⁴ ตามหลักฐานในพระราชพงศาวดารหลายฉบับมีเนื้อความสอดคล้องกันว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงลงเจ้าฟ้าพระกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ไปลอบทำร้าย แต่ทรงกระทำไม่สำเร็จ เป็นเหตุให้ทรงเกรงกลัวพระราชอาญาจากสมเด็จพระราชบิดา จึงรีบเสด็จออกทรงผนวช

¹วัชรวิ รมยะเนันทน์, สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ตอนที่ 291.

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2522), หน้า 9503.

²เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติและพระนิพนธ์หรือยกทรง, หน้า 235.

³เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁴ดูรายละเอียดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ บทที่ 2 หน้า 11-13.

ตามธรรมเนียม การทำร้ายพระภิกษุถือเป็นบาปกรรมร้ายแรงสำหรับชาวพุทธ เจ้าฟ้า
 ธรรมธิเบศรทรงปรารถนาจะลดล้างความผิดอันนี้ จึงทรงเลือกเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งใน
 พระพุทธศาสนา คือ นันโทปนันทสูตร มาทรงพระนิพนธ์เป็นวรรณกรรม เพื่อสร้างประโยชน์
 แก่พระศาสนาเป็นการทดแทน

จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งคือ ต้องการให้หนังสือนี้เป็นเครื่องสำราญใจของ
 บุคคลทั่วไป และเป็นเครื่องประดับอันล้ำค่า . . . ซึ่งความประสงค์ข้อนี้ตรงกับความรู้สึก
 ของกวีโดยทั่วไป " . . . เพื่อจะให้จำเรออุปรีดาภิรมย์ เถล่ ชนอัน แห่งนิกรสรณ-
 พราหมณา แลเสวกามาตยราชบัณฑิตย โสวตุดิกมถัด เปณณนิมรัตนภิรมุชิตกรรณา
 แห่งเมธาในโลภยนี้ แล"¹

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรอาจทรงยึดมหาชาติคำหลวงเป็นต้นแบบในการนิพนธ์นันโท-
 ปนันทสูตรคำหลวง เห็นได้จากคำประพันธ์ในตอนท้ายของหนังสือ

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบมหาชาติคำหลวงกับนันโทปนันทสูตรคำหลวง จะพบว่า
 หนังสือทั้งสองเล่มมีความคล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือ

- เนื้อเรื่อง เป็นเรื่องทางพุทธศาสนาเหมือนกัน
- วิธีแต่ง ยกคาถาบาลีสั้นหน้า แล้วแปลแต่งเป็นคำประพันธ์ภาษาไทย
 เหมือนกัน
- ภาษา ใช้ภาษาขกและโบราณเหมือนกัน นิยมคำศัพท์ภาษาบาลี
 ภาษาสันสกฤตแสดง ภาษาเขมร และภาษาไทยโบราณ ทำให้คำหลวงทั้งสองเล่มมี
 บรรยากาศเคร่งขรึมแบบโบราณ และอ่านเข้าใจยาก
- ชื่อหนังสือ เรียกชื่อว่า "คำหลวง" เหมือนกัน

¹เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติและพระนิพนธ์หรือกรอง, หน้า 234.

สรุปได้ว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงพระนิพนธ์นั้นโทปนั้นทสุทรคำหลวงโดยยึดมหาชาติคำหลวงเป็นต้นแบบ แต่เนื่องจากพระองค์ มีความภาคภูมิใจพระทัยและเชื่อมั่นในพระองค์เองมาก ทั้งในคำพระปรีชาสามารถเชิงกวี และคำพระอิสริยยศอันสูงส่ง ดังนั้นนักวรรณคดีส่วนใหญ่จึงลงความเห็น ว่า โทปนั้นทสุทรคำหลวงเป็นงานที่สร้างขึ้นเพื่อแข่งขันกับมหาชาติคำหลวง ดังความเห็นที่ว่า

ท่านทรงได้รับการศึกษาทั้งในค่านอักษรสมัยและอื่น ๆ อย่างดีที่สุดที่จะเป็นไปได้ในสมัยของท่าน คุญุเหตุนี้ จึงทรงภูมิใจพระทัยในพระองค์เองมาก จนกระทั่งทรงเห็นงานของกวีแต่เก่าก่อนเป็นเครื่องยั่วความกระหายใหญ่ของนิพนธ์เทียบเคียง และปรากฏว่าทรงนิพนธ์ได้ก็เท่าเทียมจริง ๆ , แมว่าจะไม่ถึงกับดีกว่า . เรื่องที่ทรงนิพนธ์เพื่อเทียบความสามารถเหล่านี้ใดแก โทปนั้นทสุทรคำหลวง ซึ่งนิพนธ์ขึ้นแข่งกับมหาชาติคำหลวง¹

นั้นโทปนั้นทสุทรคำหลวงนี้นับถือกันว่าแต่งในเชิงกวีดีเรื่องหนึ่ง เพราะประสงค์ประสงค์จะแต่งแข่งมหาชาติคำหลวง²

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงยึดมหาชาติคำหลวงเป็นต้นแบบอย่างแน่นอน แต่ทรงมีเจตนาจะแต่งแข่งขันหรือไม่นั้น ไม่มีหลักฐานแน่ชัด เพราะคำประพันธ์ในตอนท้ายของหนังสือเพียงแต่กล่าวเปรียบเทียบเวลาแต่งคำหลวงทั้งสองเรื่องเท่านั้น "เมื่อแรกแต่งพระมหาชาติคำหลวงนั้น จุลจักรราชได้ 844 ศก แต่งนั้นโทปนั้นทสุทรคำหลวงครั้งนี้ จุลจักรราชได้ 1098 ศก วางกันอยู่ถึง 254 ปี"³

ง. ประเพณีการสวด การเทศน์ และการแห่ขันโทปนั้นทสุทร

1. ประเพณีการสวดขันโทปนั้นทสุทร บทสวดมนต์ที่พระสงฆ์ใช้สวดใน

¹ ศุภร บุนนาค และสุริยา รัตนกุล, สุนทรียภาพจากเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์, หน้า 2-3.

² นิรันตร์ นวมารค และคณะ, ประวัติวรรณคดีไทย, 2 : 92.

³ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติและพระนิพนธ์มหัศจรรย์, หน้า 235.

งานต่าง ๆ นั้น เรียกกันโดยทั่วไปว่า "สูตร" ความหมายก็คือหัวข้อนั่นเอง สูตรนี้เป็นคาถาบาลีสั้นมีจำนวนมากมาย เพื่อพระสงฆ์จะได้นำมาใช้เป็นบทสวดให้เหมาะสมกับรูปงานที่จัดขึ้น เช่น งานพิธีมงคล พระสงฆ์จะนำมงคลสูตรมาสวด หากเป็นงานพิธีอวมงคล พระสงฆ์จะนำอนัตตลักขณสูตรหรืออาทิตยปริยายสูตรมาสวด แต่จะเื่องกับงานมงคลหรืออวมงคลก็ตามบทสวดที่พระสงฆ์นำมาสวดเสมอคือ บทสวดถวายพรพระ

เรื่องนั้นโทปนันทสูตรเป็นเรื่องที่คนไทยรู้จักดีพอสมควร เพราะเป็นเรื่องที่ 7 ในบทสวดถวายพรพระ เรียกชื่อว่า นุโทปนันทนาคราชา คำว่า "พระ" หมายถึง พระพุทธเจ้า บทสวดถวายพรพระจึงหมายถึงบทสวดที่พระพุทธเจ้านั้นเอง มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บทสวดพาหุ เป็นบทสวดที่คนไทยแต่งขึ้นในประเทศไทย ประมาณรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยคนไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดจากลังกา ภายหลังที่พระเถระไทยเดินทางไปเผยแผ่ศาสนาที่ลังกา¹ บทสวดพาหุเป็นบทสวดที่พระสงฆ์นำมาสวดเสมอ ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล โดยไม่เลือกสถานที่ เมื่อพระสวดพาหุจบแล้วมักทอด้วยบทสวดขณุกโตหรือชัยมงคลคาถา จนบางคนถือว่าบทสวดทั้งสองนี้เป็นบทสวดเดียวกัน คาถาพาหุแบ่งออกเป็น 8 บท แต่งด้วยคำประพันธ์ว่าสันตคิลกฉินท์ 14 กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงเอาขณะผู้มาณัจญ์ด้วยวิธีต่าง ๆ กล่าวคือ

๑. พาหุ สหุสมภินิมุ	นิตสาธุชนคั
คิริเมชล์ อุทิตโฆ	รสเสนมารั
ทานาพิชฌมวิชิณา	ชิตวา มุณีนิโท
กนุเตชสา ภวตุ เต	ชยมงุคลานิ

แปลเนื้อความว่า พระยามารเนรมิตแสนพันหนึ่ง ถืออาวุชครบทุกมือ ชีข้างคิริเมชล์ พร้อมด้วยเสนาโหระองกีกก้องเข้ามาณัจญ์พระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงให้พ่ายไปด้วยวิธีที่ขอมมีทานเป็นต้น ด้วยเคชะความชนะของพระพุทธเจ้า ขอชัยมงคลจงมีแก่ทานเถิด

¹ สัมภาษณ์ น.อ.(พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง, 28 ธันวาคม 2521.

2. มาราดิเรกมภิยุช	ฉิศสพพรศุภี
โฆรมุปนาฬวกมก	ชมณฑุชยกุช
ชนุทีสุทนต์วิธินา	ชิตวา มุณินุโท
ทนต์เทศสา ภวตุ เต	ชยมงุคคานี

แปลเนื้อความว่า อาทวักยักมมีถุทธีถักด้างยิ่งกว่าพระยามาร มีสันถานอันกระต้าง
ปราศจากความอคทน เข้ามาถวายพระพุทธรเจ้าคิ่นยังรุ่ง พระองค์ก็ไค้ชณะด้วยวิธีทรมาน
เป็นอันดีคือความอคใจ ด้วยเคชชะวามชณะของพระพุทธรองค์ ขอชย์มงคคจมีแก้ทาน
เกิด

3. นาทคีรี คชวรี	อติมตตฤก
ทวารคุคิจกุกมสนี	วสุทวารุณนุค
เมตตมพุเสกวิธินา	ชิตวา มุณินุโท
ทนต์เทศสา ภวตุ เต	ชยมงุคคานี

แปลเนื้อความว่า ช้างนาทคีรีตัวประเสริฐ ชัยมันจักคूर้ายนัก ประหนึ่งไฟ
ไหม้ป่าหรือจักรผันหรือสายอสนี มาถวายพระพุทธรเจ้า พระองค์ทรงเอาชณะด้วยวิธีแฉ่
เมตตาคจิก ด้วยเคชชะวามชณะของพระพุทธรเจ้า ขอชย์มงคคจมีแก้ทานเกิด

4. อุกชิตุชคคคติตตุ	ภคุทวารุณนุค
ชวานุคิโยชนปถง	คุคิมาลานนุค
อิทธิภิสงุชคมโน	ชิตวา มุณินุโท
ทนต์เทศสา ภวตุ เต	ชยมงุคคานี

แปลเนื้อความว่า องคุคิมาลโจรผู้มีสันถานหยาบช่า ถือคายเงื้อแล่นตามพระ-
พุทธรเจ้าไกลถึง 3 โยชน พระองค์มีพระทัยน้อมไปในอิทธากิสงุชชาร ก็ทรงเอาชณะไค้
ด้วยเคชชะวามชณะของพระพุทธรเจ้า ขอชย์มงคคจมีแก้ทานเกิด

8. ทศกัณฐ์	นสฺสทศกัณฐ์
พรหม วิสุทฺธิชุกฺคิมิตฺ	ชิพกาภิธานิ
ญาณากเพน วิชิเนนา	ชิตวา มุณินุโท
ทณฺเตชสา ภวตุ เต	ชยมงฺกลานิ

แปลเนื้อความว่า พกาพรหมผู้มีฤทธิ์ สำคัญตนว่ารุ่งเรืองด้วยความสามารถ
มีมืออันอสรพิษ คือการถือปฏิญญาไม่ยอมละวาง พระพุทธเจ้าทรงชนะโคด้วยพระญาณ
ด้วยเดชความชนะของพระองค์ ขอชัยมงคลจงมีแก่ท่านเถิด

สรูป เอตานิ พุทฺธชยมงฺ	กลอฏฺฐคาธา
โย วาจโน ทินทิเน	สรเต มคฺนุที
หิตฺวานเนกวิริธา	นิจฺปทฺทวานิ
โมกฺขํ สุขํ อธิคเมบฺยุ	นโร สปลฺโย

แปลเนื้อความว่า คาถาทั้ง 8 อันแสดงชัยมงคลของพระพุทธเจ้า แม้ภรรษาผู้ใด
หมั่นสวดระลึกทุก ๆ วัน ภรรษานั้นชื่อว่าผู้มีปัญญา ละเสียซึ่งอุปัทวันตรายทั้งหลาย และ
บรรลุถึงซึ่งสุข คือพระนิพพานโดยแท้¹

บรรพบุรุษของเราแต่ก่อนมาได้สั่งสอนบุตรหลานและบริวารหญิงชายว่า ก่อนจะ
เข้านอนก็ตื่นจากการนอนก็ให้ภาวนาคาถาเหล่านี้เป็นนิจ จะอยู่เย็นเป็นสุข ทำมา
ค้าขายแคล้วคล่อง ตลอดจนเวลาเดินทางจะไปทางน้ำทางบกก็ให้ภาวนาไว้จะป้องกัน
สรรพภัยได้ทัน โดยแยกพระคาถาจากบทที่ 1 ถึงบทที่ 8 ว่ามีอานุภาพศักดิ์สิทธิ์ไว้ดังนี้
บทที่ 1 ใช้ภาวนากันศัตรูมิอาจทำอันตรายเราได้ บทที่ 2 ใช้เสกยารับประทานและ
ยาทาแก้โรคลงไขเจ็บทั้งปวง เสกน้ำมันก็ใช้ได้ บทที่ 3 ใช้ภาวนากันเสือช้าง สัตว์
เขี้ยวงาทุกชนิด บทที่ 4 ใช้เสกน้ำล้างหน้าจะเกิดสวัสดิมงคล บทที่ 5 ถ้าจะแก้ยาแฝด

¹ เรียง อรรถวิบูลย์, ความรู้เรื่องพิธีกรรมนิยมสงฆ์, 1 : 138-161.

ให้หาผักลุ่มป๋อย 7 ผัก ผักละ 7 ข่อ ใส่น้ำมันค้เสกแล้วรดทั่ว บทที่ 6 ใช้ภาวนาใน
เวลาเกิดทุกข์ภัยทั่ว ๆ ไป บทที่ 7 กันสารพิษสัตว์กัดต่อย ปักเป่าคัมภีษ บทที่ 8
ภาวนากันโรคระบาด บทสุดท้ายเสกหน้าน้ำมันค้แก่โรคภัยไข้เจ็บได้ตั้งใจปรารถนา
เสกหรือภาวนาให้กับผู้อื่นให้ลงท้ายว่า ภาวนุฑู เท หากให้กับตัวเองลงท้ายว่า ภาวนุฑู เม¹

2. ประเพณีการเทศน์นันทโพนันทสุทร การเทศน์ได้แก่การแสดงธรรม คือ
อ่านหนังสือพระหรืออธิบายธรรมด้วยปากเปล่าให้คนอื่นฟัง พระภิกษุองค์แสดงธรรมเทศนา
จะยกหัวข้อเป็นภาษามาลีจีนกล่าวนำสักระยะสั้น ๆ แล้วจึงกล่าวเป็นถ้อยคำภาษาไทย แม้
ในตอนกลางหรือตอนท้ายเทศนาจะยกถ้อยคำบาลีแต่ก็ยังคงแปลและอธิบายความเป็นภาษา
ไทยอย่างยืดยาว นันทโพนันทสุทรเป็นเรื่องหนึ่งที่พระภิกษุนำมาแสดงธรรมเทศนา มีทั้ง
เทศน์เดี่ยวและเทศน์คู่ เทศน์เดี่ยว หมายถึงพระภิกษุแสดงธรรมเพียงรูปเดียว ส่วน
เทศน์คู่หมายถึงพระภิกษุเทศน์มีจำนวนตั้งแต่สองรูปขึ้นไป ทั้งสองธรรมาสันหรือมากกว่านั้น
เพื่อโต้ตอบข้อธรรมกัน คัมภีร์เรื่องนันทโพนันทสุทรเป็นคัมภีร์โบราณ จารอักษรขอม
หรืออักษรไทย สมัยปัจจุบันมีคัมภีร์ซึ่งพิมพ์จากโรงพิมพ์ แต่ลักษณะรูปเล่มยังเป็นแบบสมุด
ไทยอยู่ โดยทั่ว ๆ ไปพระภิกษุไม่นิยมเทศน์เรื่องนันทโพนันทสุทรนัก เพราะเนื้อเรื่อง
ยากและซับซ้อนเกินไป การเทศน์นันทโพนันทสุทรจึงมีความสำคัญน้อยกว่าการสวด ซึ่ง
คนไทยได้รับฟังเสมอจากบทสวดถวายพรพระ

3. ประเพณีการแห่ลันทโพนันทสุทร แห่เป็นวรรณกรรมซึ่งประกอบด้วย
คติธรรมนานาประการ ถายทอดด้วยท่วงทำนองอันไพเราะ ค่ายเทศน์จึงจัดว่าเป็น
วรรณกรรมพื้นเมืองอันมีศิลปะสูง เป็นที่นิยมติดต่อกันมาช้านาน เหตุที่วรรณกรรมประเภทนี้
ได้ชื่อว่าแห่ก็เพราะเมื่อจะจบเรื่องที่แห่ลันท โพนันทสุทร ผู้แห่ลันทมักจะลงท้ายด้วยคำว่า นั้นแล หรือ
นั่นแห่ แห่ลันทมีหลายรส หลายสาระ บางเรื่องกล่าวถึงวิถีชีวิตในแง่ของชนกำเป็ด
กฏธรรมชาติและความเป็นไป แห่เหล่านี้แสดงอภิปรายตามความเชื่อของคนไทย

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 161-162

ผู้นับถือศาสนาพุทธ บางเรื่องเป็นแหล่งทางจริยธรรม มุ่งพิจารณาในเรื่องของความดี บางเรื่องได้เค้ามาจากวรรณคดีหรือจากนิทานทรงเครื่อง¹

บทเพลงหนึ่งที่รวบรวมได้จากคำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี คือเพลงพาดูงแปด เป็นการแสดงอำนาจพุทธคุณ ซึ่งช่วยให้พระพุทธรูปองค์มีชัยชนะแก่มารทั้งปวงที่เข้ามาราวี เพลงพาดูงแปดมีเนื้อความเกี่ยวกับเรื่องนั้นโทปนันทสุครินพรมบทที่ 7 ดังข้อความต่อไปนี้

อวยสวัสดิ์คือรุดเป็นพร ตามชินวราทนต์เทศนา โลกนาถองค์พระศาสดา
ไคณจุมมาราเมื่อเขามารายูรอน จะแพกับพรพระ ขอเคชเคชระคุณอาสีสงส
พระจอมมงกุฎพระพุทธรูปจึ่งไคครีตเป็นองค์พระศาสดา จิงไคเอือนอรุดเป็น
องค์พระศาสดา ไทเราทานทุกถวนหนา หมันภาวนารักษากาย²

พรที่เจ้คไคสุ้าเร้จมามาก ไคจญกับนาคที่มีฤทธิรณ ด้ว่านันโทปนันทะ,
เคชเคชระฤทธิขางเหล็อลน องค์พระทศพลูทานไคทรงทรมา พระโมคคัลลานั้น
แลวเป็นผู้มีเคช แปลงเพศเป็นนาคา เขารวบริคมีคฤาษา ไวกัฏฐาเขาพระ
สุเมรุ นีแหล่งหายกอุมาสกอุมาสิกา ทานจงภาวนาอย่าไควายเวน จะยาตรา
เวลายามเย็นจะไคไม่เป็นสิ่งอันตราย³

ดังนั้นการพาดูงจึงเป็นการสั่งสอนศาสนาโดยทางอ้อม ทำให้ผู้ฟังได้รู้หลัก
ธรรม และได้รับรสความบันเทิงในเวลาเดียวกัน

¹ ประจักษ์ สายแสง, "วรรณกรรมจากคำบลศรีศิริมาศ สุโขทัย" (ปริญญาโท
การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2516), หน้า 39.

² สุมาลย์ เรื่องเคช, เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน (พระนคร: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2518), หน้า 221.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 222.

พระมาลัยคำหลวง

ก. ที่มา ความบัญญัติรายชื่อคัมภีร์ไบเบิลที่มีอยู่ในแผนกตัวเขียนและจารึกของหอสมุดแห่งชาติประเทศไทย มีต้นฉบับภาษาบาลีของมาลัยสูตรอยู่ 22 ฉบับ ในหอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศสมีต้นฉบับมาลัยสูตร 3 ฉบับ และในหอสมุดสถาบันพุทธศาสนาแห่งกรุงพนมเปญมีต้นฉบับมาลัยสูตรอีก 1 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 26 ฉบับ นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ฎีกาแห่งชยายความ เรียกชื่อต่างกันเป็น 2 ชื่อ คือ มาเลยุยเทวทูเถรวทูฎปฎิฎีกา กับ มาเลยุยสุตฎฎีกา

พระมาลัยคำหลวงมีที่มาจากฎีกามาลัย ซึ่งเขียนขึ้นเพื่ออธิบายมาลัยเทวทูเถรวทูฎอีกทีหนึ่ง มาลัยเทวทูเถรวทูฎนี้เป็นหนังสือ 1 ฎุก เขียนด้วยภาษาบาลี ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ร.ศ.ท. แสง มนวิฑูร² สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องที่พระภิกษุชาวลังกาแต่งขึ้น ตามประวัติลังกาวงศ์ พระเจ้าปรักกมพาฑูซึ่งเป็นมหาราชองค์หนึ่งในพงศาวดารลังกา เสวยราชเมื่อ พ.ศ. 1696 ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกท่านองเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ได้ทรงอาราธนาให้พระมหากัสสปเถระเป็นประธานทำสังคายนาพระไตรปิฎก นับเป็นครั้งที่ 7 ในตำนานฝ่ายใต้ เป็นเหตุให้พระพุทธรศาสนามุ่งเรื่องมากและเรื่องเกี่ยวกับศาสนาที่สำคัญ ๆ ได้เกิดขึ้นในสมัยนี้ เข้าใจว่ามาลัยเทวทูเถรวทูฎคงเกิดขึ้นในสมัยนี้ด้วย เพราะเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับลังกาเกือบทุกตอน เช่น มีพระนามพระเจ้าแผ่นดินลังกา ความศรัทธาของพระเจ้าแผ่นดินที่มีต่อศาสนา เป็นต้น แสดงว่า

¹สุภาพร มากแจ้ง, "มาลัยเทวทูเถรวทูฎ : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 4-6. (เก็บความ)

²ร.ศ.ท. แสง มนวิฑูร, "คำนำ," เรื่องมาลัย พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศล บัญชาสมวารศพนางสิริภานุจนเสวก เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2477 (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2477), หน้า ช-ฉ.

ผู้แต่งหนังสือนี้เป็นชาวสิงคโปร์ แต่งที่สิงคโปร์ ความคิดความเห็นและความนิยมของคนสมัยนั้น จึงปรากฏอยู่ในเรื่องมาก

ต่อมาเมื่อผู้เขียนคำอธิบายมาลยขุทเวทุดเถรวาทเป็นหนังสือภาษามาลายู 2 ผูก เรียกว่า ทัปนีฎีกามาลยขุทเวทุดเถรวาท หรือที่เรียกกันเป็นที่กันว่าฎีกามาลายู ผู้แต่งเป็น พระภิกษุ ชื่อพุทธวิลาส ชาวเมืองฉานนา (เชียงใหม่) ผู้แต่งได้เขียนไว้ว่า "อิติ พุคฺย มาลยขุททัปนีฎีกา พุทฺธวิลาสวาทเขน ฅโฆ วสุสิเกน ลิกฺขิตา สาสเน ฉาวรตุฉายา สมุมคฺชา ฯ" หมายความว่า ผู้แต่งชื่อพุทธวิลาส แต่งขึ้นในพรรษาที่ 3 เพื่อประโยชน์แห่ง ความถาวรในพระศาสนา สันนิษฐานว่าคงแต่ง ในสมัยพระเมืองแก้ว ผู้ครองนครฉานนา ราวพุทธศักราช 2060 สมัยนั้นพระพุทธรูปศาสนาในฉานนากำลังเจริญ นักปราชญ์ทางศาสนาได้แต่ง เรื่องที่มีชื่อเสียงไว้หลายเรื่อง เช่น มงคลทัปนี จินกาลมาลี สวรรคตสังคหะจักรทัปนี เป็นต้น¹

สุภาพร มากแจ้ง ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องสถานที่แต่งและผู้แต่งมาลยขุทเวทุดเถรวาท ผลของการค้นคว้าแตกต่างไปจากความเห็นของ ร.ค.ท. แสง มนวิบูลย์ กล่าวคือ

ผลของการค้นคว้าวิจัยปรากฏว่า คัมภีร์มาลยขุทเวทุดเถรวาทนี้เริ่มประพันธ์เป็น ครั้งแรกโดยภิกษุชาวพม่า ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 (คริสต์ศตวรรษที่ 10-12) โดยมีที่มาของเรื่องจากคัมภีร์สัทสวัตถุปรกณ คัมภีร์ รสวาทีปี่ คัมภีร์มหาเวงส์ และมีรายละเอียดเพิ่มเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ส่วน ในประเทศไทยนั้นมีต้นฉบับที่นาสนใจอยู่ 2 ทาง คือ ทางอาณาจักรฉานนา และ ทางอาณาจักรสุโขทัย²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

² สุภาพร มากแจ้ง, "บทคัดย่อ," มาลยขุทเวทุดเถรวาท : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์.

เหตุผลที่ทำให้เชื่อว่ามาเลย์เขตอูเรวตูลุ เกิดขึ้นในพม่าคือ พม่าเป็นประเทศแรกที่รับนับถือพุทธศาสนาหินยงแบบลังกาในรัชสมัยพระเจ้าอโนรุธ (พ.ศ. 1581-1620) และพระองค์ทรงแผ่ศาสนาไปสู่อาณาจักรไตอำนาจ คือ อาณาจักรลานนาไทย เรื่องพระมาลัยเริ่มต้นเป็นจุดแรกในประเทศพม่า แล้วแพร่หลายเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคเหนือ คือ อาณาจักรลานนาไทย ผ่านมาทางภาคกลางสู่อาณาจักรสุโขทัย แล้วแพร่หลายต่อไปสู่ลาวทางอาณาจักรล้านช้างและเขมรตามลำดับ หรือจากลานนาไทยไปสู่ล้านช้างอีกทางหนึ่ง และจากลานนาไทยสู่สุโขทัยแล้วไปสู่ประเทศเขมรอีกทางหนึ่ง ซึ่งประการหลังนี้จะมีน้ำหนักมากกว่า โดยพิจารณาจากประเพณีการมีเทศน์มาลัยในเทศกาลเทศน์มหาชาติที่ตรงกัน¹

นอกจากนี้ สุภาพร มากแจ้ง ยังได้ศึกษาค้นคว้าประวัติของพระพุทธวิลาส ผู้แต่งมาเลย์เขตอูเรวตูลุที่ป็นฎีกา ได้ความดังนี้

. . . ผู้วิจัยได้ทำการสอบค้นแล้ว ไม่พบชื่อพระพุทธวิลาสในทำเนียบพระเถระพม่า และแม่ในทางลานนาไทย คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ก็ไม่มีชื่อนี้เช่นเดียวกัน แต่ชื่อพระพุทธวิลาสปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ 9 (จารึกวัดป่าแดง) แผ่นที่ 3 บรรทัดที่ 18-19 ว่า "พระพุทธวิลาสมหาเถร" เป็นพระเถระองค์หนึ่ง ซึ่งเขารวมในการประชุมระงับอธิกรณ์ระหว่างพระธรรมกิตติมหาสวามีกับพระสารีบุตร มหาเถรและพระพุทธวังสมมหาเถร ใน พ.ศ. 1949 น่าจะถือได้ว่าพระพุทธวิลาสรูปนี้เป็นผู้เขียนฎีกาตั้งลาว²

. . . อาจจะเป็นไปได้ที่จะเขียนขึ้นในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท อันเป็นยุคทองของวรรณคดีบาลี³ ในสมัยสุโขทัย⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33-35. (เก็บความ)

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

³ ในที่นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรใช้คำว่า "วรรณคดีพุทธศาสนา" แทน "วรรณคดีบาลี"

⁴ สุภาพร มากแจ้ง, เรื่องเดิม, หน้า 40.

ส่วนเสฐียรโกเศศและนาคะประทีปมีความเห็นที่แตกต่างออกไปว่า เรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาทรับมาจากฝ่ายมหายาน เพราะเนื้อเรื่องชักชวนให้คนทำบุญเพื่อจะได้ขึ้นสวรรค์และได้พบพระศรีอาริย์ มิใช่เพื่อจะได้บรรลุดูความหลุดพ้นจากวัฏสงสารอันเป็นคติสำคัญของฝ่ายเถรวาท ทั้งยังเชื่อว่าพระมาลัยเป็นองค์เดียวกับพระกษัตริย์ภิกษุโพธิสัตว์ของมหายานอีกด้วย¹

สรุปได้ว่า พระมาลัยคำหลวงมีที่มาจากฎีกามาลัย ซึ่งแต่งขยายความมาเลย์ย-เทวทูเถรวาทอีกทอดหนึ่ง เกี่ยวกับผู้แต่งและสถานที่แต่งคัมภีร์ทั้งสอง เล่มนี้ยังไม่มีหลักฐานระบุใครแน่นอน แต่มีผู้คนคว่ำและเสนอความเห็นไว้ 3 ประเด็น คือ

1. ร.ค.ท. แสง มนวิทูร เชื่อว่ามาเลย์ยเทวทูเถรวาทแต่งโดยภิกษุชาวลังกา แต่งในลังกา ส่วนฎีกามาลัยแต่งโดยพระพุทฺทชวลิต พระภิกษุชาวลานนา
2. สุภาพร มากแจ้ง เชื่อว่ามาเลย์ยเทวทูเถรวาทแต่งโดยภิกษุชาวพม่าในประเทศพม่า ส่วนฎีกามาลัยแต่งโดยพระพุทฺทชวลิต พระภิกษุแห่งอาณาจักรสุโขทัย
3. เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป เชื่อว่าเรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาทรับจากฝ่ายมหายาน

ข. ผู้แต่งและเวลาที่แต่ง พระมาลัยคำหลวงแต่งเสร็จเมื่อวันพฤหัสบดีแรม 7 ค่ำ เดือน 5 ปีมะเมีย พ.ศ. 2280 ทั้งเนื้อความในโคลงบทสุดท้ายที่ว่า

เมื่อเสร็จศักราชได้	สองพัน
สองร้อยแปดสิบสรรค	เศษเหล่า
สิบแปดเดือนหกวัน	พฤษศ
เดือนห้าแรมเจ็ดเช้า	เขตข้างปีมะเมีย ๖ ²

¹ ุรายละเอียดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ บทที่ 4

² เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ พระประวิติและพระนิพนธ์ทร้อยกรอง, หน้า 293.

พระมาลัยคำหลวงมีใครระบุชื่อผู้แต่งไว้ และมีหลักฐานในต้นฉบับสมุดไทยตัวเขียน ซึ่งมีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติหลายฉบับ จดไว้ที่ปกว่าพระมาลัยคำหลวง และฉบับหนึ่งมีโคลงบอกไว้ว่า

สมุคมาลัยเลิศล้ำ	ลิลิต
กรมพระราชวังคีต	ว่าไว้
จบเสร็จเรื่องราวประคินธุ์	(ประคิม) แกง
เพราะพร้าทำยากได้	(แจ่มแจ้ง ๖) ใจจริง

โคลงบทนี้ยืนยันว่า พระมาลัยคำหลวง เป็นพระนิพนธ์ของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อทรงตรวจสอบประวัติศาสตร์ไทยแล้วพบว่า ปี พ.ศ. 2280 อยู่ในช่วงรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2301) ดังนั้นพระมาลัยคำหลวงจึงต้องเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร นอกจากนั้นยังมีบันทึกฉบับหนึ่งซึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงพระนิพนธ์ไว้เมื่อ พ.ศ. 2279 เวลาที่แต่งคำหลวงทั้งสองเล่มใกล้เคียงกันมาก ทำให้เชื่อแน่ว่าเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเป็นผู้ทรงพระนิพนธ์หนังสือทั้งสองเล่มนี้

ค. จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อปล้ำงอกุศลกรรมที่ทรงพันพระภิกษุ เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ จึงทรงพระนิพนธ์พระมาลัยคำหลวงในระหว่างทรงผนวช ณ วัดโลกแสง นอกจากนั้นเพื่อหวังพบพระศรีอารยเมตไตรย เห็นได้จากกรณีที่ทรงพระนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาพระศรีอารยอันเป็นศาสนาอุดมคติของชาวโลก ความปรารถนานี้เห็นได้จากคำอธิบายในตอนท้ายของหนังสือที่ว่า

. . . เตะกระดูกมูณีไซร์ จงพบพระเมตไตรยบรรณารถ ออย่าแคล้วคดาศบาทมท
จงเกิดในมณฑลบุรีสุทธิ จงเป็นบุรุษโดยอิทธิ โคเอทธิทธิมรรพชา จะเพาะภักตรา
วิมลพรรณ แห่งบรมธรรมพระเมตไตรย ไคธรรมนิลมัยเสร็จจรจรต จงทรงอรหัตต
สำเร็จ แลวจงเสด็จนฤพาน เมื่ออวสานนั้นไซร์ ประนิทานิจงโค คุณนำใจปองา¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 292.

ง. ประเพณีการสวดและการเทศน์พระมาลัย

1. ประเพณีการสวดพระมาลัย ก่อนที่พระมาลัยคำหลวงจะเกิดขึ้นในประเทศไทย คนไทยรู้จักเรื่องพระมาลัยที่อยู่แล้ว โดยการฟังสวดและฟังเทศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสวดพระมาลัยเป็นประเพณีที่แพร่หลายมากในสมัยก่อน มีคัมภีร์สำหรับสวดเรียกว่า พระมาลัยกลอนสวด ดังที่พระยาอุปกิตศิลปสารได้เขียนอธิบายไว้ว่า

. . . หนังสือมาลัย ซึ่งท่านนักปราชญ์โบราณกล่าวไว้เป็นคำกาพย์ คัดข้อความจากคัมภีร์พุทธศาสนา เรียกว่าคัมภีร์มหาวิบาก อันกล่าวถึงนุลบาปไกรับทุกขอย่างนั้น ๆ และผลบุญไกรับสุขอย่างนั้น ๆ และหนังสือมาลัยนี้เป็นเล่มสมุดไทย ใหญ่ยาวเกือบ 2 ศอก กว้างเกือบศืบหนึ่ง เขียนเป็นตัวอักษรขอมแต่เป็นภาษาไทย ช่างคนเขียนคำมาลีอักษรขอม บรรจุไว้ในหีบเขียนลายรดนงค์งาม ซึ่งเรียกกันว่าหีบพระอุกิธรรม ซึ่งบัดนี้ใช้ในการสวดพระอุกิธรรมหน้าศพอย่างเดียว แต่ท่านโบราณเล่าว่า ครั้งก่อนไซ้หีบนี้นำไปสู่คมาลัยในการกล่อมหอบาวสาวด้วย เพราะหนังสือมาลัยนั้นแดงไวสำหรับสั่งสอนคูบาวสาวจะออกเรือนไป เป็นพอบานแม่มาน จึงควรบูชาบุญคุณโทษ แต่มาสมัยนี้พระอุกิธรรมใช้ในการสวดศพอย่างเดียวนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นอวมงคลเสียด้วย กล่าวคือ ถ้ามีผู้นำหีบนั้นไปบานใคร ก็เป็นเครื่องหมายว่าบานนั้นมีคนตาย¹

ประเพณีแต่งงานแต่เดิมไม่ส่งตัวเจ้าสาวในวันแต่ง แต่จะต้องรองกว่าจะถึงฤกษ์วันเรียงหมอน เจ้าบ่าวจะต้องนอนเฝ้าหออยู่คนเดียวหลายวัน ประมาณ 3 ถึง 7 วัน หรือนานกว่านั้นก็มี ในระหว่างนั้นมีประเพณีการสวดมาลัยสูตร ดังที่เสฐียรโกเศศได้ค้นคว้าไว้ว่า

. . . ระหว่างเจ้าบ่าวนอนเฝ้าหออยู่ บิดามารดาฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวช่วยกันจัดหาวัดจิตบูรุษฝ่ายละ 2 คน มาสวดมาลัยสูตรให้ฟัง การสวดเป็นทำนองลำตาง ๆ อย่างโศกครวญโหยหวนอย่างที่ยืนยันว่าไพเราะน่าฟัง การสวดมาลัยสูตรมีข้อความเป็นคำสั่งสอนเจ้าบ่าว ให้ประพฤติกิริยามารยาทและวาจาเข้าใจในงานบริสุทธิ บูชาบุญคุณโทษ ดังที่มีพรรณนาไว้ในบทสวดของคัมภีร์นั้น

¹อ.น.ก. (พระยาอุปกิตศิลปสาร), "ไวยาษา," ใน หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520), 1 . 90-91.

สวดอยู่ที่เรือนหอทุกคืน เวลาไถยามหนึ่งก็เลิก เดียวนี้ไม่มีสวดมาลัย เพราะนำ
 เอาจไปใช้สวดคณิศายแล้ว แต่กระนั้นที่สวดคณิศายยังไม่ใคร เคยพบ ลุงแหง
 เปลี่ยนเป็นญ่มากลาวคำส่งสอนเป็นท่านองกลอมหอ ใซดอญุคำดี ๆ อย่างทำขวัญ
 นาค มีตรงกับพิธีทำขวัญมาวสาวที่ทำกันในชนบทกลางแห่งแควตางเวลาถิ่น¹

สรุปได้ว่า สมัยก่อนมีการสวดพระมาลัยในงานแต่งงาน โดยมีจุดประสงค์
 2 ประการคือ ประการแรก เพื่อสั่งสอนเจ้าบ่าวเจ้าสาวให้รู้บาปบุญคุณโทษ และประการ
 ที่สอง เพื่อความบันเทิงในโอกาสที่มีพิธีมงคล ดังบทกลอนที่ว่า

การขันหมากยุคเก่าท่านเล่ากัน	มีสวดฉันท์เรียกว่า "สวดมาลัย"
เล่าก็ต่อท่านหวังจะสั่งสอน	แต่ฉันฉันตามนิยมสมสมัย
มีเฮฮาพาสนุกเครื่องปลุกใจ	สมกับได้มีงานการมงคล ²

ครั้นถึงสมัยปัจจุบัน การสวดพระมาลัยใช้ในการสวดหน้าศพเพียงอย่างเดียว
 แต่กระนั้นการสวดพระมาลัยหน้าศพก็มักจะมีเหลืออยู่ตามหัวเมือง ส่วนในกรุงเทพฯ โดย
 ปกติมีแต่การสวดหน้าของอภิธรรมสังคหะ นาน ๆ จึงจะพบการสวดพระมาลัยสักครั้งหนึ่ง
 ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและสัมภาษณ์ท่านผู้รู้หลายท่าน พบว่า การสวดพระมาลัยในกรุงเทพฯ
 กับในชนบทมีข้อแตกต่างกันหลายประการ กล่าวคือ ถ้าเป็นวัดในกรุงเทพฯ ผู้สวดคือ
 พระสงฆ์ มีจำนวน 4 รูป นั่งบนอาสนะและถือคาลมัตรขณะสวด เริ่มสวดเวลาประมาณ
 3 ทุ่มหรือ 4 ทุ่ม คือหลังจากสวดพระอภิธรรมจบแล้ว พระที่สวดอาจเป็นพระชุกเดียวกับ
 ที่สวดพระอภิธรรม หรืออาจเป็นพระชุกใหม่เลยก็ได้ การสวดใช้เวลาประมาณหนึ่ง

¹ เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), ประเพณีปลูกเรือน แต่งงาน
 (พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2512), หน้า 353-354.

² พระยาอุปถัมภ์คสิปสาร, "พ่อแม่วังแกฉัน," ใน หนังสือเรียนภาษาไทยชุด
ทักษะสัมพันธ์ พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520), 2 : 4

ชั่วโมงครึ่ง ระหว่างการสวดมีตู้พระอภิธรรมตั้งอยู่ข้างหน้าพระสงฆ์ด้วย¹

ส่วนในชนบทแถบภาคกลาง คนที่ถือเป็นผู้สวดพระมาลัย มีจำนวนประมาณ 4 ถึง 8 คน เป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ โดยมากเป็นผู้สูงอายุ สถานที่สวดคือที่ศาลาการเปรียญภายในวัด ผู้สวดนั่งบนแท่นสูงซึ่งใช้เป็นอาสนะสำหรับพระ แต่เอาเครื่องปลูกออก เริ่มสวดหลังจากที่พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบแล้ว คือประมาณ 4 หุ่่มหรือ 5 หุ่่ม และสวดเรื่อยไปจนบางที่ถึงรุ่งสว่าง การสวดใช้ทำนองดำเนิน มีบทเพลงต่าง ๆ ที่โอศุครวญอย่างไพเราะ เช่น ทำนองนกขุนทอง พัดชา ม้าย่อง ทองย่อน เขมรปากท่อ มอญแปลง และลมพัดชายเขา เป็นต้น ผู้สวดจะแบ่งบทบาทกันไปตามความเหมาะสม และมีการสวดโต้ตอบกันทำนองปุจฉา-วิสัชนา หรือสวดเป็นทำนองเล่าเรื่อง บทบาทที่สำคัญก็มีพระศรีอาริยมะไตรย พระอินทร์ พระมาลัย และเทพบุตรต่าง ๆ สิ่งที่น่าสนใจคือ ในระหว่างสวด ผู้สวดจะถือตาลปัตรกระทุ้งจังหวะไปด้วย ทำให้การสวดพระมาลัยมีบรรยากาศสนุกสนานมาก² นอกจากภาคกลางแล้ว ในชนบทแถบภาคใต้ยังมีการแสดงดนตรีประกอบการแสดงหน้าศพ เรียกว่า "กาหลอ" โดยเริ่มแสดงเรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องแรก เรื่องต่อ ๆ ไปเป็นเรื่องราวจากวรรณคดีที่นิยม เช่น ไกรทอง เป็นต้น

คัมภีร์ที่ใช้ในการสวด เรียกว่า พระมาลัยกลอนสวด มีอยู่ตามวัดทั่ว ๆ ไป เป็นสมุดไทย ทำด้วยใบลานจารตัวอักษรขอมหรือตัวอักษรไทย คัมภีร์นี้มีหลายสำนวนไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่จะมีการแต่งพระมาลัยคำหลวง เนื้อเรื่องเริ่มด้วยคำนำมีการ และเล่าประวัติความเป็นมาของพระมาลัย

¹สัมภาษณ์ พระมหาบุญสืบ ขุนศรี เขมะสิริ, ป.ช.5 แห่งวัดสามพระยา กรุงเทพฯ, 8 กรกฎาคม 2521.

²สัมภาษณ์ นายสืบ สมบูรณ์ นักสวดพระมาลัยแห่งวัดบ้านทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, 17 มิถุนายน 2521.

ฉันท

ในกาลอันลับลับ
ภิกษุหนึ่งไต่พระพร
อาศัยบ้านกัมโปช
อันเป็นบริเวณ

พันไปแล้วแต่ครั้งก่อน
ชื่อมาลัยเทพเถร
ชนบทโลหะเจณ
ในแว่นแคว้นแดนลังกา¹

พระมาลัยได้ไปโปรดสัตว์ในนรก มีการพรรณนาภาพผู้ได้รับโทษทัณฑ์อย่างละเอียด เช่น ผู้ที่ใส่เจ้าไทย (พระ) ให้ทำงาน ต้องตกนรกโลหกุมภีและถูกเคี้ยวในหม้อเหล็ก ผู้ที่คบชู้ต้องเป็นต้นจ้าว ผู้ที่ลับปลับมีใจธรรม จะขึ้นไม้ตรงและมีกงจักรพัดหัว คังคำประพันธ์ตอนหนึ่งที่ว่า

วรายุฯ ยังมีเปรตหนึ่ง ลำบากนักหนา เป็นเหยื่อแร้งกา ฝูงสัตว์อยู่รุม
สุนัขใหญ่กลบ พลอยกินกินกุ่ม แร้งกานกตะกรุม รุมจิกสับเอา . . . ฝูง
เปรตหมู่มี เมื่อยังเป็นคน ขวสัวเลี้ยงตน บมิโคคสุ ฆาเนื่อวิ้วควาย
บมิโคเอ็นดู แหงสัวไหญ่ คินลมคินตาย²

พระมาลัยได้นำสิ่งที่พบเห็นไปแจ้งให้ชาวโลกทราบ คนทั้งหลายจึงพากันทำบุญทำบาตรอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติมิตรที่อยู่ในนรก

าเชิดฯ เมื่อนั้นบรรดาคนทั้งหลาย ไท้หึ่งอภิปราย พระมาลัยเจ้าบอกพลัน
เขาจึงแคงกัปียั้งหัน ใล้บาตรครามครัน แลวอุทิสุนุญสงมา บางคนคิดเห็น
พระอนิจจา กิดเวทนา กวยญาติของเขาทุกชน เรงรืบสืบสร้างกุศล แลว
อุทิสแฉผล ขอใถ้ถึงญาติเร็วพลัน

เมื่อนั้นฝูงเปรตทุกพรรณ เดี้งกุศลนั้น อันญาติกาคนทำก็คี่ใจ

เขาจึงพันทุกชั้นไป เกิดในสุราลัย วิมานแก้วนางฟ้าเป็นบริวารไสว³

¹ เรื่องมาลัย, หน้า 1.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

เมื่อพระมาลัยกลับคืนมนุษยโลก ได้มีชายบวชคนหนึ่งถวายคอกบัวแปดคอก แก่พระมาลัย พระมาลัยจึงนำคอกบัวนั้นขึ้นไปบูชาพระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระมาลัยได้พบกับพระอินทร์และได้ซักถามเรื่องความเป็นมาของเจดีย์ รวมทั้งบุญกุศลที่ เทวดาแต่ละองค์ได้สร้างสมไว้ หลังจากนั้นพระมาลัยได้เข้าเฝ้าพระศรีอาริย์เมตไตรย ซึ่งเชื่อกันว่าจะลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระศรีอาริย์ได้ตรัสว่า หากผู้ใด ปรารถนาจะเกิดในสมัยของพระองค์ต้องฟัง เทศน์ เวสสันดร ให้จบทั้งพันคาถาภายในวันเดียว

ฉันท

ถ้าผู้ใดจะใคร่ไหว

เมื่อท่านได้เป็นพระบวร

ให้ฟังนิทานพระเวสสันดร

ในวันเดียวจบทั้งพัน¹

พระศรีอาริย์ได้ตรัสทำนายเหตุการณ์ในอนาคตว่า โลกจะเข้าสู่ยุค ผู้คน ปรมาชีพกัน คือเมื่อถึงสมัยพระศรีอาริย์มานเมืองจะประสบสันติสุข ปราศจากการ ปรมาชีพ และประชาชนมีแต่ความสุขสมบูรณ์ เมื่อพระมาลัยกลับสู่มนุษยโลกจึงได้นำ ข้อความเหล่านี้ไปถ่ายทอดให้ประชาชนทั้งหลายทราบเพื่อให้ประชาชนเร่งสร้างกุศลกรรม

าเชิดฯ เมื่อนั้นฝูงคนทั้งหญิงชาย ได้ฟังอภิปราย อันพระมาลัยเจ้าบอก
ทุกประการ ชวนกันสร้างกุศลสมภาร ครั้นคัมภีร์ชาติสังขาร ก็ไต่ไปเกิดใน
เมืองสวรรค์ สมเด็จพระมาลัยเจ้าอรหันต์ มีพระคุณมากุศราภรณ์ แก่ฝูง
มนุษย์และเปตฯ เชอไปรดสัตว์ทั่วไตรโลกา ถึงกำหนดทานสร้างมา ก็เสด็จ
เข้าสู่พระนิพพาน ๗²

คำประพันธ์ส่วนใหญ่ในพระมาลัยกลอนสวดเป็นกาพย์ ขอนำสังเกตก็คือ คำ ประพันธ์ที่เขียนชื่อกำกับไว้มีรูปแบบไม่ตรงกับคำราชนิพนธ์ในปัจจุบัน เช่นคำประพันธ์ ประเภทฉันทมีรูปแบบเหมือนกาพย์ในปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพราะคนโบราณแต่งคำประพันธ์ ร้อยกรองโดยยึดเสียงและจังหวะเป็นหลัก ผิดกับคนปัจจุบันซึ่งยึดรูปอักษรเป็นหลัก อีก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

ประการหนึ่ง แบบแผนฉันทลักษณ์เป็นของซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในสมัยหลัง จึงดูเหมือนว่าทร้อย-
กรองของกวีโบราณไม่เคร่งครัดในเรื่องฉันทลักษณ์นัก

จุดประสงค์ที่มีการสวดพระมาลัยหน้าศพก็เพื่อความสนุกสนานและเป็นเพื่อนศพ
ตามธรรมเนียมของชาวชนบท จะมีการเก็บศพที่เพิ่งเสียชีวิตใหม่ ๆ ไว้ชั่วระยะหนึ่ง
ประมาณ 3 ถึง 7 วัน ในระหว่างนั้นญาติมิตรในท้องถิ่นจะมาช่วยงานอย่างคับคั่ง มีการ
นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม ชาวบ้านจะล้อมวงกันตีมโหรีและเล่นการพนันอย่างสนุก-
สนาน นอกจากนั้นยังมีการเล่นและการบันเทิงแบบต่าง ๆ ช่วยให้ญาติของผู้วายชนม์
คลายความเศร้าโศกไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง การสวดพระมาลัยก็มีจุดประสงค์เช่นนี้ แต่
ประโยชน์ที่ได้รับในเวลาเดียวกันก็คือ เป็นการสั่งสอนศีลธรรม ทำให้ประชาชนรู้จักบาป
บุญคุณโทษ และเผยแผ่ความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์ไปพร้อม ๆ กัน

2. ประเพณีการเทศน์พระมาลัย การเทศน์พระมาลัยนิยมเทศน์คู่ ทำนอง
ปจฺฉา-วิสัยชา พระภิกษุผู้เทศน์จะแบ่งบทบาทกันไปตามฉันทน์ ตำแหน่งที่สำคัญมี 3
ตำแหน่ง คือ พระมาลัย พระอินทร์ และพระศรีอาริย์เมตไตรย ผู้รับตำแหน่งพระอินทร์
ต้องรับตำแหน่งพระยมด้วย เช่นเดียวกับผู้รับตำแหน่งพระศรีอาริย์ต้องเป็นชายยากจนที่
ถวายเป็นคอกบัว 8 คอกแก่พระมาลัย เป็นเทวบุตร 12 องค์ และเป็นสัตว์นรกที่สนทนากับ
พระมาลัยด้วย ในตอนต้น ผู้รับตำแหน่งพระอินทร์เป็นผู้บอกศักราช แล้วผู้รับตำแหน่ง
พระศรีอาริย์บอกอานิสงส์และสมมติ แล้วอธิบายความเป็นภาษาไทยอย่างยืดยาว เรื่อง
ยุติลงตอนที่พระมาลัยเสด็จกลับมนุษยโลก ทั้งตัวอย่างคำเนินพระมาลัยเทวเถระในตอน
เริ่มต้น

อสีเต กิร รตนปติภูฐานภูเต ลุงกาที่ปลงฺขชาเต ตามุพฺพณฺธิที่ปมฺหิ ปรมิตฺธิ-
ญาณเณ ปากโฏ มาเลยฺยเทวเถโร กมุโพชคามํ นิสฺสาย โลหชนปเต
วิหาสีติ ฯ

อาตมภาพผู้รับชูระอันพระผู้เป็นเจ้าสังฆชินบุตร สมมติให้ว่าที่แทนพระวิสุทธิสงฆ์
อุกคอรหันตมาลัย จักไค้คุณค่าเนินความตามบุรพปุระโยคกถา อันมีมาในมาเลยฺยสุตฺต
วา อสีเต ในอดีตกาลดวงลับไปแล้วปางหลังชานาน พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีต

ภาคหลวงได้ 237 ปี ครั้งนั้นพระศรีรัตนาคูณออกอุบายราศีสามประการ กำลังสติ ประดิษฐานตั้งมั่นในลังกาทวีป เอโก เดโร ยังมีพระอรหันตมหาชีนาสุพระองค์ หนึ่ง ยูบากันไปควย กิลล สมาธิ ปัญญาคุณอุลลยราศี มีบุญญาธิการอันไคสร่างสม ไวประมาณสองไซยเป็นกำหนด มาเสวยเหตุเดโร มีนามปรากฏว่ามาลัยเทวะเถระ ชีนาสหวีสุทธิสงข สุญโญ เป็นเอกองค์สงฆ์พิเศษวงศ์เคียวโลค สุนุตฺตโร กือ สลเลขสันโทษอันเครงครัด. . .¹

ในประเทศลาวและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ประเพณีการเทศน์ พระมาลัยมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีการเทศน์มหาชาติ(งานบุญพระเวส) การเทศน์นี้ กระทำในเดือน 4 ไม่กำหนดวันขึ้นแรมแน่นอน แล้วแต่จะตกลงกันเป็นคราว ๆ ไป การเทศน์พระมาลัยหรือที่เรียกกันเป็นภาษาพื้นบ้านว่า มาลัยหมื่นมาลัยแสน มักมีขึ้นในตอนเย็น ของวันสุกคิบ ซึ่งเรียกว่าวันโสม (วันรวม) ก่อนจะมีเทศน์มหาชาติ 1 วัน การเทศน์ ใช้ฎีกามาลัยสูตรเป็นหลัก คัมภีร์นี้มี 2 ยุก เขียนด้วยอักษรธรรม (ลาว) นิยมเทศน์ 3 ธรรมมาสน์ ท่านองปู่จณา-วิศิขนา แต่บางครั้งก็เป็นเทศน์เคี้ยว ใช้ท่านองเทศน์ธรรม-วัตรของภาคอีสาน ซึ่งมีสำเนียงภาษาและท่านองแตกต่างจากภาคกลางบ้าง²

ส่วนในประเทศพม่าและในภาคเหนือของไทย มีการฟังธรรมมหาชาติในเดือน ยี่เพ็ง (เดือน 12) ประเพณีนี้มีกำหนดเวลาเพียง 2 วัน คือ วันขึ้น 14 ค่ำ มีการเทศน์พระมาลัย และวันขึ้น 15 ค่ำ มีการเทศน์เวสสันดรชาดก โดยไม่มีการเทศน์ ธรรมจักรกัปปวัตนสูตรในวันแรม 1 ค่ำ เฉพาะในประเทศพม่าเรียกเรื่องนี้ว่า "เขียน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ปรีดี เปรียญโท และศรบุรุษ เปรียญโท, ประมวลคำเนนเทศนา (พระนคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2500), หน้า 67-68.

²สัมภาษณ์ พระครูศรีวรคุณ รองเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี, 12 พฤศจิกายน 2520.

มาเล เบี้ยว" แปลว่า ภาพพระมาลัย (เซียง แปลว่าพระ, เบี้ยว แปลว่าภาพ)¹

จึงกล่าวได้ว่า การสวดและการเทศน์พระมาลัยยังคง เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติ อยู่ในเวลานี้ และมีความสำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบชนบท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹สุภาพร มากแจ้ง, "มาเลย์ยเทวทูเดราวตุถุ : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์," หน้า 28 และ 35. (เก็บความ)